1950-1980 DÖNEMİNDE TOBB'UN TÜRK SİYASİ HAYATINDAKİ ETKİSİ

Doç. Dr. Mehmet AKINCI
Aksaray Üniversitesi, İİBF, *(makinci76@gmail.com)*

ÖZET

Çalışmanın konusu Türk siyasal yaşamında önemli bir aktör olan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğidir (TOBB). Siyaset ve ekonominin birbirini etkilediği gerçeğinden hareketle çalışmada ithal ikameci kalkınma politikasının geçerli olduğu 1950-1980 arası dönemde TOBB'un Türk siyasal hayatına etkisi incelenmiştir. Bu çerçevede TOBB'un salt bir baskı grubu olarak ele alınamayacağı belirtilmiştir. Türk siyasi hayatında korporatist anlayışın önemli aktörlerinden biri olan TOBB'un parti içi demokrasi ve siyasetin finansmanı konularında demokrasiye olumsuz etkileri olduğu iddia edilmiştir. Diğer taraftan TOBB bünyesindeki sermaye grupları arasındaki mücadelenin Türk siyasi hayatına yansımalarının olduğu iddia edilmiş Türk siyasal hayatında sermaye ve siyaset arası ilişkileri incelemede TOBB'un önemli bir kurum olduğu üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Korporatizm.*

THE EFFECT OF TOBB IN TURKISH POLITICAL LIFE IN THE 1950-1980 PERIOD

ABSTRACT

The topic of the study is The Union of Chambers and Commodity Exchanges of Turkey (TOBB) which is an important actor in Turkish political life. Taking into consideration the fact that politics and economy affect each other, the effect of TOBB on Turkish political life between 1950-1980 in which import substitution development policy was applied, examined. In this framework, it was mentioned that TOBB can not be handled just as a pressure group. It was argued that TOBB which is one of the main corporativist actors of Turkish political life, has negative impacts on the democracy concerning the intra-party democracy and finance of politics. On the other hand,it was determined that the struggle between investment groups within the TOBB lays the groundwork for a new political party, and it was emphasized that TOBB is an important institution on examining the relationship between the capital and politics in Turkish political life.

Keywords: *The Union of Chambers and Commodity Exchanges of Turkey (TOBB), Corporatism.*

www.ijmeb.org ISSN:2147-9208 E-ISSN:2147-9194
http://dx.doi.org/10.17130/ijmeb.756902
Başvuru Tarihi: 12.12.2019, Yayına Kabul Tarihi: 26.03.2020

1. Giriş

Türk siyasal yaşamında siyasal partilerin yanında ordu, sivil toplum kuruluşları, baskı grupları, dini yapılar gibi önemli aktörler yer almaktadır[1] ve hangi siyasal rejim olursa olsun siyaset ve ekonominin değişen biçimlerde birbirini etkilediği bilinmektedir (Kılıçbay, 1994:5). Çalışmanın konusu Türk siyasal yaşamının önemi fazlaca bilinmeyen aktörlerinden birisi olan Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) üzerinedir. Türkiye'de anayasal bir zorunlulukla örgütlenmiş ticaret ve sanayi odalarının bir çatı kuruluşu olan TOBB'un siyasal yaşama etkileri konusu günümüze değin üzerinde çok fazla durulmayan konulardandır. Bu yüzüyle ekonomi/iş dünyası ve siyaset ilişkisini gözlemleyebileceğimiz önemli ve verimli bir alan olarak ele alınmalıdır.

Çalışmada iş dünyasının TOBB üzerinden Türkiye'de siyaseti nasıl etkilediği üzerinde durulacaktır. Ekonomi ve siyasetin birbirini etkilediği varsayımından hareketle bu konuya odaklanmak bizi bir dizi soruyla yüzleşmememizi zorunlu kılmaktadır: Türk siyasal hayatına ve demokratik sisteme etkisi araştırılırken TOBB nasıl ele alınmalıdır? Küçük ve büyük ölçekli iş dünyasını bir araya getiren bir çatı kuruluşu olarak, TOBB iş dünyasının taleplerinin takipçisi bir baskı grubu mudur? Sadece bir baskı grubu olarak ele almak ve TOBB üzerine yapılan bir çalışmada yeterli olacak mıdır?

Bu soruları yanıtlayabilmek için öncelikle TOBB'u sadece bir baskı grubu olarak ele alıp almayacağımızı belirlememiz gerekir. Bu çerçevede çalışmada öncelikle TOBB'u salt bir baskı grubu olarak ele almamızın siyasete etkisi bağlamında yeterli olup olmayacağı tartışılacak. Bir baskı grubu olarak ele almanın çalışmanın amaçları açısından yetersiz olduğu tespitinden hareketle TOBB'un korporatizm çerçevesinde ele alınması gerektiği belirtilerek, TOBB'un Türk siyasal sistemine etkilerinden bahsedilecektir. Bu çerçevede TOBB'un iktidar ve dolayısı ile siyasal partiler ile kurduğu ilişkiyle parti içi demokrasiyi ve siyasetin finansmanı konularında olumsuz etkileri olduğu iddia edilecektir. Diğer taraftan sermayenin iç çelişkilerine bağlı olarak TOBB'un bünyesindeki iktidar çekişmelerinin Türk siyasal yaşamında farklı siyasal partilerin ortaya çıkışında kısmen katkısı olduğu iddia edilecektir. En nihayetinde siyasetteki bu gelişmelerin ekonomik ilişkileri belirleyici bir faktör olduğu üzerinde durulacaktır.

2. Bir Baskı Grubu Olarak TOBB

Siyasal yaşamın baş aktörü olan siyasi partiler, siyaset sahnesinde yalnız değillerdir. Siyasi partiler dışında başka örgütlerin de siyaset sahnesinde yer aldıkları ve siyasal kararların alınması sürecinde önemli rol oynadıkları görülmektedir. Çoğulcu demokratik sistemler, örgütlü topluluklar eliyle işlemektedir. Bu örgütlerin en önemlileri arasında örgütlenmiş bir siyasi kuvvet olarak baskı grupları yer almaktadır.

Siyasi partilerin başlıca amacı, siyasal iktidarı ele geçirmek ve onu kullanmak iken baskı gruplarının ise siyasal iktidarı ele geçirme amacı yoktur. Bu temel ayırım ile birlikte

1 Bu konudaki bazı çalışmalar için bkz. Demirel, T. (2004). *Adalet Partisi ideoloji ve politika*, İstanbul: İletişim Yayınları; Cizre, U. (2002). *Muktedirlerin siyaseti, merkez sağ-ordu-islamcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları; Yavuz, H. (2005). *Modernleşen müslümanlar: Nurcular, nakşiler, milli görüş ve AKP*. (Çev. A. Yıldız). İstanbul: Kitap yayınevi.

siyasal partilerin daha fazla oy almak adına geniş kitlelere seslenmelerine karşın, baskı grupları bunun aksine belirli bir grubun temsilcisidirler. Her siyasal sitemde baskı grupları ile siyasi partiler çeşitli düzeylerde ilişki kurmaktadır. Bu ilişki baskı gruplarının kendi çıkarlarını elde etmek için siyasi partilere baskı yapıp, partilerin ve iktidarın alacağı kararları etkilemek şeklinde olabilirken, siyasal partilerin baskı grupları üzerinde etkili olmak istemesi şeklinde de görülebilir (Çetin, 2014:543). Bu durum Kışlalı'nın da (2002:297) belirttiği gibi sanıldığının aksine sadece otoriter rejimler için geçerli değildir. Çoğu çağdaş siyasal partiler baskı grupları üzerinde etkili olmak istemekte ya da kendilerinin tutumu doğrultusunda baskı grubu kurmaya çalışmaktadır.

1950 yılında 5590 sayılı Kanun ile kurulan TOBB[2], amaçları içerisinde "özel sektörün ihtiyaçları doğrultusunda siyasi güce görüş ve çözümlerini iletmek" yer almaktadır. Yine aynı yerde "kanunlar ve düzenlemeler ile ilgili görüşlerini ilgili bakanlıklara, meclis komisyonlarına sunar" denilerek iş dünyasının çıkarları doğrultusunda karar alma mekanizmalarını etkilemeyi bir amaç edindiği (http://www.tobb.org.tr) görülür. Bu hali ile bahse mevzu kurum bir baskı grubudur hatta doğru ifade ile Türkiye'nin oldukça etkili bir baskı gurubudur (Aslan & Gül, 2004: 96).

TOBB salt bir baskı grubu olarak değerlendirildiğinde yapılabilecek olan, demokratik sistem içerisinde ortak çıkarlara sahip olmak nedeniyle örgütlenmiş sermaye gruplarının iktidarın politikasını kendi çıkarları doğrultusunda etkileme girişimlerini incelemek (Saybaşılı, 1999:35) olacaktır. Buradan hareket edildiğinde baskı grubu olarak TOBB'un seçmenin belli periyotlarla, kullandığı iktidarı denetleme ve gerektiğinde değiştirme hakkını grup üyelerinin çıkarlarını kollamak bakımından bütünlediği ön kabulü ile hareket edilecektir. Bu yaklaşımın bir diğer ön kabulü ise söz konusu sürecin siyasal iktidar içinde yararlı olduğu, zira baskı gruplarının çalışmaları devlet işlerini yürütmekle görevli kişi ve kuruluşlara politika oluşturma aşamasında politikaların uygulanması ve sonuçların değerlendirilmesine ilişkin bilgi sağladığı olacaktır. Bu perspektiften hareket edildiğinde bir baskı grubu olarak TOBB'un iktidarı ve diğer siyasal partileri etkilemede çalışma yöntemleri üzerinde durulabilecek ve karar alma mekanizmalarını nasıl etkilediklerine değinilebilecektir. Bu yaklaşımda ekonomi ve siyaset ilişkisinde karşılıklı bağımlılık oldukça düşük seviyede görülecek ve baskı grubu olarak TOBB üyelerinin somut çalışmalarına yönelmek gerekecektir. Bu, ekonomi ve siyaset ilişkisini TOBB

2 "Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile odalar ve borsalar, 15/3/1950 tarihli ve 7457 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 5590 sayılı Kanun ile kurulmuştur. Yeni düzenlemeler getiren ve 1/6/2004 tarihinde yürürlüğe giren 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu ile 5590 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, odalar ve borsalar arasındaki birlik ve dayanışmayı temin etmek, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, oda ve borsa mensuplarının meslekî faaliyetlerini kolaylaştırmak, bunların birbirleriyle ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak üzere, meslek disiplinini ve ahlâkını korumak, ülkenin kalkınması, ekonominin gelişmesi için gerekli çalışmaları yapmak ve bu Kanunda belirtilen hizmetleri yerine getirmek amacıyla kurulan, tüzel kişiliğe sahip, kamu kurumu niteliğinde meslek üst kuruluşudur. TOBB, özel sektörün Türkiye'de mesleki üst kuruluşu ve yasal temsilcisidir. TOBB 81 il 160 ilçeye yayılmış 365 oda ve borsanın (Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Ticaret ve Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odası ve Ticaret Borsası) üst kuruluşudur. TOBB'un Organları ise şu şekildedir: TOBB'un organları Genel Kurul, Oda ve Borsa Konseyleri, Yönetim Kurulu ve Yüksek Disiplin Kuruludur. Genel Kurul delegeleri, oda ve borsaların meclis üyeleri tarafından demokratik süreçle 4 yıllığına görev yapmak üzere seçilir. Genel Kurul tarafından; 5 oda ve borsa konseyi ile Birlik Başkanı ve Yönetim Kurulu seçilir. Yönetim Kurulu, her bir oda nev'i ile borsaları temsilen 5 başkan yardımcısı seçer (http://www.tobb.org.tr)"

üzerinden incelediğimiz çalışmada iki kurum arasındaki ilişkiyi anlama adına sınırlılıkları bünyesinde taşıyacak bir yaklaşım olacaktır. Aynı noktaya TOBB üzerine yaptığı çalışmada değinen Tuna (2009: 306-308), TOBB salt baskı grubu olarak ele alan çalışmaları ekonomi ve siyaseti özerk gören yaklaşımlar olarak eleştirmektedir.

Çalışmanın konusu iş ve ekonomi dünyasının önemli kurumlarından olan TOBB ve siyaset ilişkisidir. İş dünyası ile siyaset arasındaki ilişkiyi irdelemek TOBB' a demokratik mekanizma içerisinde salt baskı grubu olarak bakmak yapılacak analiz bakımından yeterli değildir. TOBB dolayısıyla iş dünyası ve siyaset arası ilişkileri irdelerken göz önünde bulundurmamız gereken konu da korporatizmdir.

3. Korporatizm ve TOBB

Korporatizm liberalizm ve sosyalizm dışında "üçüncü bir yol" vaat eden[3] çeşitli sosyo-ekonomik boyutları içeren politik bir projedir. Kutsal otorite, mutlakiyetçilik ve organik toplum görüşü korporatizmin temellerini oluşturmaktadır. Endüstriyel kapitalizmin yükselişine ve sosyalist fikirlere, sınıf bilincinin yükselmesine karşı bir cevap olarak ortaya çıkmıştır (Öztan, 2007:515). Schmitter'in tanımıyla sivil toplumun örgütlü bir biçim almış çıkarlarıyla, devletin karar alma yapılarını birbirine bağlayan bir çıkar ya da özel bir model, kurumsal düzenleme olarak da tanımlanan (Aktaran Makal, 2002:174) korporatizm, büyük çıkar örgütlerinin birbirleri ve devletle işbirliği yaptıkları kurumsal bir politika oluşturma biçimi (Makal, 2002:174) olarak da tanımlanmaktadır.

Kendi içerisinde farklı türleri olsa da temelde korporatizm liberalizmin bireyciliğini, sosyal sınıfların varlığını, sınıf çatışmasını emek sermaye çelişkisini reddeder (Parla, 2001:8). Korporatizm liberal kapitalizmin bencil bireyciliğinin ve parlamentarizminin "anarşik demokrasilere" yol açtığını ileri sürmüş doğrudan doğruya ya da gevşek karma ekonomik konseyler ve idari devletçiklere başvurmuştur. Organik bir bütün olarak gördüğü toplum görüşüne uygun olarak da meslek kuruluşlarını ve örgütlerini önemsemiştir. Korporatizm bu hali ile 20. Yüzyılın ilk yarısında iki dünya savaşı arasında sınırları oldukça muğlak bir siyasal proje ve kalkınma hamlesi olarak farklı ülkelerde uygulamaya konulmuştur (Öztan, 2007:516).

Korporatizm Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türk siyasal ve ekonomik ilişkilerinin dizaynı için düşünülmüş bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır[4]. Kansu'nun (2002:257) belirttiği gibi özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye politikasında aktif rol alan Fransa, Almanya ve İsviçre gibi ülkelerde eğitim almış olanlar korporatizmden etkilenmişlerdir.

Türkiye'de korporatizm üzerine yetkin bir çalışma olan Taha Parla'nın kaleme aldığı "*Ziya Gökalp Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*"in temel tezi de korporatizmin ciddi

3 Parla (2001: 91), Ziya Gökalp'in korporatist düşüncesini konu edindiği çalışmasında korporatizm hakkında bilgi verirken onun bir üçüncü yol olarak gösterilmesine karşı çıkmakta, korporatizmin kapitalizmin bir türevi olduğunu iddia etmektedir.

4 Türkiye'de korporatizm tartışmaları için bkz: Makal, A. (2002). Türkiye'de Tek Parti Dönemi ve Korporatizm Tartışmaları. *Toplum ve Bilim*. 93, 173-199; Durmaz, N. (2008). Bir ideolog bir ideoloji: Recep Peker ve korporatizm. *Amme İdaresi Dergisi*, 41(2), 161-184; Eser, B. & Yüksel, H.(2012). Korporatizm, faşizm ve solidarizm kavramları ekseninde erken cumhuriyet siyasası üzerine bir inceleme. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 8(16), 181-200.

manada Türk siyasal sistemi üzerinde etkili olduğudur. Biraz daha ayrıntılı olarak ifade etmemiz gerekirse Parla (2001:28) eserinde Ziya Gökalp'in korporatizminin bir çeşidi olan solidarist korporatist düşüncesinin Türkiye'de yönetici ve siyasi sınıfına paradigmatik bir dünya görüşü sağladığını dile getirmektedir. İlgili çalışmada biraz daha dar anlamda bugünkü Kemalizmler[5] ve çeşitli sağ ideolojilerin, korporatizmin kapsamlı sisteminin çeşitlemelerinden olduğu belirtilir.

Bir toplum ve ekonomi modeli olarak korporatizm toplumu birbirine karşılıklı bağımlı ve işlevsel bakımdan birbirini tamamlayan parçalardan oluşan, organik ve kendi içerisinde uyumlu bir bütün olarak görür. Temel birimler toplumun molekülleri de meslek grupları ve bunların örgütleri yan korporasyonlardır. Bu hali ile bireyi esas alan liberal toplum modelini toplumu yıkıcı bir unsur olarak görmekte diğer taraftan Marksist toplum modelindeki sınıflı toplum kavramına da karşı çıkmış olmaktadır.

Bu kavrayışın siyaset mekanizmasına yansımaları vardır. Liberal paradigmayı siyasal etkinliğin temel birimi devlete karşı hukuksal güvenceleri olan bireyler oluşturmaktadır. Bireylerin çıkarlarının ifade ve bütünleştirilerek temsil edilmesi görevi çıkar grupları ve siyasal partilerindir. Bu sistem içerisinde bireyler tarafından dile getirilen ve birleştirilmiş çıkarların merkezi siyasal karara dönüşme merkezi siyasal partilerden oluşan parlamento kurumudur. Meşru yollardan seçilmiş ve çoğunluk esasına dayalı çalışan Parlamento liberal modelin bir aksiyomudur (Parla, 2001:95).

Buna karşılık korporatist paradigmada siyasal etkinlik ve örgütlenmenin temel birimleri tek başına bireyler yahut değişime açık gruplar değil, açık biçimde tanımlanmış kalıcı meslek gruplarıdır. Çıkarların ifade temsil ve dengesini sağlayan mekanizma gruplar ve siyasal partiler değil, çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilen korporatif örgütlenmeleridir (Parla, 2001:95).

Türkiye özeline bakıldığında ilk meclis oluşturulurken Mahmut Esat Bozkurt ve Muhiddin Birgen'in, yeni oluşturulacak meclisin yapı taşının korporatist bir meclis yani siyasal temsilin partiler aracılığı ile değil ülke genelinde iş kollarını temsil eden loncalar aracılığıyla yürütülecek bir sistem önerisi kabul görmediği görülür. 1921 de Teşkilat-ı Esasiye kanunu klasik prensipler üzerine inşa edilmiştir. Fakat korporatizm lehine görüşler her ne kadar meclis içinde ve kamuoyunda reddedilse de mesleki temsil mekanizmasını oluşturulması ya da korporatist sistemin kurulması yönündeki çabalar azalmamıştır (Kansu, 2002:259). Örneğin iktidarın bu yöndeki çabalarına 25 Haziran 1927'deki Âli İktisat Meclisi Kanunu'nun meclisten geçmesi gösterilebilir. Her ne kadar bu meclis bir varlık gösteremese de korporatist modelin Türk siyasal hayatına ne kadar etki ettiğini görmek bakımından önemlidir (Kansu, 2002:261). Yılmaz'ın (2011:13) da belirttiği gibi Türk siyasal kültürü otoriter ve anti demokratik korporatizm tesiri altında gelişmiştir (Yılmaz, 2011:13).

5 Kemalizm, birçok siyasi düşünce akımı gibi tek bir tanım ve tek bir anlayışa indirgenemez. En geniş hali ile sağ ve sol Kemalizm olarak ayrıştırılmaktadır. Kemalizm'in bu iki farklı yorumuna ilişkin ayrıntılı bilgi için şu çalışmalara bakılabilir. Alpkaya, F. (2002). Bir 20. yüzyıl akımı: Sol Kemalizm. İçinde A. İnsel (ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Kemalizm* (ss.544-575). 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları; Bora, T. & Taşkın, Y. (2002). Sağ Kemalizm. İçinde A. İnsel (ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Kemalizm* (ss.528-545). 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

1950'li yılların hemen başında kanunla kurularak idari teşkilatlanmada yerini alan Türkiye Odalar Borsalar Birliği de bu manada korporatizm ekseninde siyasetle ilişkisinin değerlendirilmesi gerekmektedir[6]. Öyle ki 1960 darbesi neticesinde yürürlüğe giren 1961 anayasasında TOBB ve benzeri meslek ve iş dünyası kuruluşları anayasal birer kurum haline getirilmişlerdir. 1961 Anayasası her ne kadar çoğulcu bir anayasa olarak tanıtılsa da 1960 darbesinin sivil iktidarları kontrol altında tutmaya yönelmiş vesayetçi bir sistem[7] inşa ettiği bilinmektedir. Hakyemez'inde (2011:57) dile getirdiği gibi 1961 Anayasası siyaseti bürokratik vesayete bağlayacak mekanizmaları ve bunu anayasa yapıcıların formüle ettiği biçimde kontrol altında tutacak bir ruhu da beraberinde getirmiştir. Bunun 1961 anayasasında gözlenen örneklerinden birisi de kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ilk kez anayasada düzenlenmiş olmasıdır.

Korporatizme ilişkin hem teorik hem Türkiye'deki etkisi üzerine verilen bu bilgiler ışığında çalışmanın konusu olan TOBB ve siyaset ilişkisini sorgulayacak temel soruya değinmek gerekmektedir. Organizmacı bir toplum modeli üzerinden, bireyi değil korporasyonları ön plana çıkaran bir dünya görüşü olarak korporatizm, Türkiye'de demokratik siteme nasıl bir etki yapmaktadır. Biraz daha çalışmanın konusu çerçevesinde sorumuzu daraltacak olursak, bireyler tarafından dile getirilen ve birleştirilmiş çıkarların merkezi siyasal karara dönüşme merkezi siyasal partilerden oluşan parlamento kurumunun demokratik işleyişine, iş adamları düzeyinde meslek örgütlenmesi olan TOBB'un katkıları hangi yönde olmuştur?

6 TOBB'un ilk başkanı Zübeyir Avunduk'un 4 olağan genel kurulda yaptığı açılış konuşmasındaki şu cümleler Makal'ın (2002: 174) "büyük çıkar örgütlerinin birbirleri ve devletle işbirliği yaptıkları kurumsal bir politika oluşturma biçimi" tanımına oldukça uygundur. "….ve bu gün artık minnetle ifade etmek icap eder ki, Türkiye Büyük Millet Meclisi Komisyonları tarafından davet olunan, başta Ekonomi ve Ticaret Vekaleti olmak üzere Hükümet tarafından dinlenen ve hatta işlerin tanzimi ve tatbiki bakımından iş birliği yapılan ve kendisine amme hizmetleri verilen ve o vazifelere layık olunabilen bir Birlik meydana gelmiştir (Avunduk, 2011)".

7 1961 Anayasası ile hayata geçirilen model hakkında genel kanaat Anayasanın oldukça demokratik ve haklar bakımından üstün bir yönünün olduğudur. Fakat 1961 Anayasası bir yandan sivil özgürlükler bakımından demokratik bir görüntü verirken vesayetçi modele kapı aralayan bir yaklaşımı hayata geçirmiştir. Farklı bir ifade ile temsili kurumların etkinliği 1961 anayasası ile azaltılmıştır. Bunun en büyük göstergelerinden birisi yasama yetkisini TBMM ile paylaşmak üzere bazı üyeleri demokratik temsile dayanmayan bir Cumhuriyet Senato'sunun kurulmuş olmasıdır (Erdoğan, 2003: 91). Burada demokratik temsile dayanmayan üyelerden kastedilen, 1961 Anayasasında 15 adet direk cumhurbaşkanınca atanan senatörlerin olması ve darbeci subayların senatonun tabii üyeleri olduğudur. Konuya Serap Yazıcı da (1997:76-77) dikkat çekmiştir. Yazıcı ilgili maddeleri 1961 Anayasası'nda askerlere sivil yönetim, doğru ifade ile seçilmişler karşısında geniş yetkiler tanıyan düzenlemeler içerisinde saymıştır. Yine Yazıcı (1997: 26-30) 1961 Anayasası ile seçilmişler üzerinde vesayet kuran bir mekanizma olarak milli güvenlik kuruluna işaret eder. 12 Mart Muhtırası ile de kurulun yetkilerinin genişletildiği ve Bakanlar Kurulu karşısında bağlayıcılığının artırıldığına değinir. 1961 Anayasası'nın vesayetçi bir çerçeve çizdiğine değinen çalışma da Taha Parla'ya (1995) aittir. Yasamanın üstünlüğünü zayıflatan hususları iki farklı başlık altında inceleyen Parla, yukarıda değindiğimiz hususlardan faklı olarak 1961 Anayasası'nda Cumhurbaşkanı seçiminin düzenlendiği hükümlere dikkat çeker. Anayasa da cumhurbaşkanının TBMM'ce kendi üyelerinden seçileceği öngörülmüşse de TBMM'nin ikinci kamarası olan Cumhuriyet Senatosu'na ait kontenjandan da atanan üyelerin dolaysıyla seçilmemiş kişilerin de Cumhurbaşkanı olabileceğine anayasanın cevaz vermesini örnek göstermiştir (Parla: 1995: 25).

4. TOBB, Parti İçi Demokrasi ve Siyasetin Finansmanı

Türkiye'de parti içi demokrasinin yokluğunu tespit eden çalışmalar, lider kültüne ve buradan demokratik kültürün azlığına işaret ederken diğer taraftan, siyasal partiler kanunun, demokrasinin vazgeçilmez unsurlarını anti demokratik yapılara çevirici etkisine işaret ederler. Bu tespitler önemli olmakla birlikte iş dünyası ile hem yerel hem ulusal düzeyde iç içe olan TOBB'nin Türkiye'de parti içi demokrasi yokluğu konusu arasında bir ilişki olup olmadığı irdelemeye değerdir.

Siyasal partiler ile TOBB ilişkisine bakıldığında ilk göze çarpan, merkez sağ siyasal partilerin TOBB üzerinde etkili olmaya çalıştığıdır. TOBB üzerine yapılan farklı çalışmalarda bu ilişki açıkça vurgulanmaktadır. Demokrat Parti (DP) döneminde kurulan TOBB'un ilk başkanı Üzeyir Avunduk DP'ye yakınlığı ile bilinmektedir. TOBB başkanlığı dönemi önce DP Ankara il başkanı olan Avunduk'un, 1957 seçimlerinde DP'nin seçim işleri içinde görevlendirildiği bilinmektedir (Çavuşoğlu & Sezer, 2013:174). 1960 darbesi sonrası DP yerine kurulan Adalet Partisinin TOBB üzerindeki etkisi İsmet Sezgin'le yapılan mülakatta açıkça ortaya konmuştur. İlgili görüşmede Demirel'in 1965 yılında iktidara gelmesi ile birlikte TOBB üzerinde etkili olduğu hatta Necmettin Erbakan'ın Odalar Birliği başkanlığı hariç olmak üzere TOBB'un seçim listesinin Demirel tarafından hazırlandığı dile getirilmiştir (Çavuşoğlu, 2011:53).

İktidarı elinde bulunduran siyasal partilerin TOBB'u kontrol etme isteğinin görüleceği önemli bir örnek de Necmettin Erbakan'ın tartışmalı oda başkanlığı döneminde açıkça görülür. Erbakan'ın Odalar Birliği Başkanlığı'na seçilmesinden sonra AP iktidarı bir dizi önlemler almaya başlamıştır. İlk olarak, Ticaret Bakanı Ahmet Türkel'in emriyle, Odalar Birliği'nin Ankara'daki merkezinin işlemlerine, bakanlık müfettişleri tarafından el konulmuştur. Ardından ithal ikameci sanayileşme politikasının en önemli enstrümanlarından olan kota kullanma yetkileri TOBB'un elinden alınmıştır. Odalar Birliği'nin emrindeki 20 milyon dolarlık yatırım kotasını kullanma yetkisi elinden alınırken, yine Odalar Birliği emrindeki 500 bin dolarlık "Acil ihtiyaçlar" kotası da Resmi Gazetede yayınlanan bir genelgeyle Ticaret Bakanlığı'nın emrine verilmiştir. Ayrıca, özel sektörün Odalar Birliği kanalıyla karşılanan kota talebinin, Ticaret Bakanlığı'nca karşılanmasına karar verilmiştir. Özel sektörün ihtiyacı için ithal edilmesi gerekli olan maddelerin ithalatı meselesi her kota döneminde Odalar Birliği aracılığıyla yapılmaktadır. Hükümetin attığı bu adımlar, kontrolünü yitirdikleri TOBB yönetimine dolasıyla Erbakan'a yöneliktir. Bu önlemlerle Odalar Birliği'nin etki alanı oldukça daraltılmış oldu. Hükümet ile Erbakan arasındaki bu gerilim devam eden davalar ve hukuksal süreçler neticesinde Erbakan'ın Ankara Valiliği'nin emriyle emniyet güçleri tarafından TOBB'dan çıkartılması ile son bulmuştur (Çavuşoğlu, 2009:49). Erbakan mücadelesine siyaset sahnesinde devam etmiştir. Özetle AP Genel Başkanı Süleyman Demirel iktidara geldiği 1965'ten 12 Eylül'e kadar, AP'nin hegemonyası altına almak istemiş ve sürekli TOBB'u kontrol etmek istemiştir.

Bu kontrol etme isteği tek taraflı değildir. Yine uzun yıllar TOBB Başkanlığı yapan Mehmet Yazar'la yapılan bir mülakatta birçok isimin AP'den siyasete girdiği dile getirilmiştir (Çavuşoğlu, 2009:46). Necmettin Erbakan, Mehmet Yazar, Ali Çoşkun, Yalım Erez TOBB Başkanlığı görevini farklı tarihlerde yürütmekle birlikte Türk siyasal yaşamında da uzun süreler etkin olan isimler olarak kamuoyunca bilinmektedir. Bunun haricinde Çavuşoğlu'nun yapmış

olduğu çalışmada TOBB yönetimlerinde bulunup siyasete giren birçok isim sayılmıştır.[8] İlgili listeye bakıldığında yerel sanayi ve ticaret odaları başkanlarının milletvekili olmaları neredeyse bir gelenek halini almıştır.[9] Bu listeye bakıldığında siyasal partilerin iktidar için kadro devşirme fonksiyonlarının ötesinde Anadolu'da farklı büyüklüklerdeki sermayenin temsilcilerinin siyaset yapmalarında TOBB'un bir aktarma kayışı gibi çalıştığı anlaşılabilecektir. Merkez sağ siyasal partilerin özellikle iktidara gelen merkez partilerin TOBB'u etkileme motivasyonu ve parti içi demokrasiyi temin edebilecek yasal zeminin boşluğu ile birlikte düşünüldüğünde bu tablonun parti içi demokrasiyi oldukça olumsuz etkilediği kanaatine varılabilecektir. [10]

Bu tespit Türk siyasal hayatını özellikle içeriden takip edenler için yeni bir anlam ifade etmeyebilir. Fakat bu tablonun oluşmasını sağlayan temel dinamikleri anlamaya çalışmak parti içi demokrasi yoksunluğumuzu anlama çabamıza bir katkı sağlayabilecektir. Bu ilişkiyi kuran ateşleyici mekanizması korporatizmin temel mantığında bulunan neo-merkantilist politikalar eşliğinde emek gücünün denetimi ile birlikte özel sermaye birikiminin hızlanmasına yardımcı olma politikalarıdır. Her ne kadar çalışmanın konusu iş adamları örgütü ise ve emeğin denetimi konusuna özellikle girilmeyecekse de özel sermayenin birikiminin artması çabası ilişkisi üzerinde durulmalıdır.

Bu ilişkinin anlaşılabilmesi için belki Cumhuriyet öncesi dönemden itibaren iş dünyası iktidar ilişkilerine bir değinmek gerekir. Yerli milli bir sermaye yaratma çabaları ya da

8 DP'den TBMM'ye giren bazı kişilerin isimleri şöyledir: 1954 seçimlerinde, Hüseyin Tiryakioğlu (Afyon Ticaret Odası Başkanı), Baha Cemal Zağra (Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanlığı), Hasan Maksutoğlu (Edirne Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanlığı), Saadettin Yalım (İzmit Ticaret Odası üyesi), Etem Aybar (Edirne Ticaret ve Sanayi Odası ve Tarsus Ticaret Odası Genel Sekreteri), Bahattin Erdem (Mardin Ticaret Odası Başkanı), Abdülhalim Şatana (Mardin Ticaret Odası Genel Sekreteri), Ömer Güriş (Bafra Ticaret ve Sanayi Odası üyesi), 1957 seçimlerinde, Ömer Başeğmez (Adana Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı), Rahmi Çeltekli (Sivas Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı), (Öztürk, 2000: 13-758.; XI. Dönem TBMM Albümü, 1958). AP'den TBMM'ye giren bazı kişilerin isimleri şöyledir: 1965 seçimlerinde, Musa Kazım Coşkun (Ankara Ticaret Odası Başkanı), 1969 seçimlerinde, Nevzat Güngör (Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı), Musa Kazım Coşkun (Ankara Ticaret Odası Başkanı), Mustafa Fevzi Güngör (İstanbul Ticaret Odası Meclis üyesi), Feyzullah Çarıkçı (Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı), Nedim Karahalil (Tekirdağ Ticaret Borsası Yönetim Kurulu Başkanı), 1973 seçimlerinde, Yılmaz Ergenekon (Türkiye Odalar Birliği Genel Sekreteri), 1977 seçimlerinde, Yılmaz Ergenekon (Türkiye Odalar Birliği Genel Sekreteri), Ömer Barutçu (Türkiye Odalar Birliği İdari İşler Daire Başkanı), II. Dönem TBMM Albümü, 1966; III. Dönem TBMM Albümü, 1970; IV. Dönem TBMM Albümü, 1974; V. Dönem TBMM Albümü, 1978).

9 Ele alınan dönem haricinde TOBB kökenli milletvekillerinin mecliste ağırlıklarını devam ettikleri gözlenmektedir. Yeni Şafak Gazetesinin 27 Haziran 2003 yılındaki "Keşke 27 değil 127 olsaydı" başlığı ile verilen haberde Kasın 2002 seçimleri ile oluşan 22. Dönem milletvekilleri içerisinde TOBB üyesi 27 kişinin bulunduğu belirtilmekte. Yine aynı haberde dönemin Ankara Ticaret odası Başkanı'nın TOBB kökenli insanların yer almasını çok büyük bir avantaj olarak değerlendirerek, "Keşke 127 olsaydı" dediği aktarılmaktadır (Haber, 27. 06. 2003).

10 Zira bu ilişki Robert Michels'in Alman Sosyalist Partisi ve sendikalarını incelediği çalışmasında "oligarşinin tunç kanunu" olarak bilinen yaklaşımı ile birlikte düşünülebilir. Michels incelemesinde parti bürokrasisinin zamanla toplumsal ayrıcalıklarını korumaya yönelik bir işlev geliştirdiğini dile getirmiştir. Bir diğer ifade ile parti bürokrasisinin zamanla örgütün amaçlarından saparak menfaat gruplarının mali yardım, vergi indirimi ve toplumsal prestij için örgütün amaçlarını kendi araçları haline getirebildiklerine dikkat çekmiştir (Lipset, 2008). Michels'in parti içi demokrasiden uzaklaşmada vurgusu bürokratik yapılanmasınadır. TOBB siyaset ilişkisinde sermaye gruplarından TOBB üyelerinin meclisteki ve özellikle merkez sağ partilerdeki çokluğu parti içi demokrasi ve dolayısıyla siyasal sistemdeki demokrasi noksanlığının bir kaynağını teşkil ettiğini bize düşündürmekle birlikte TOBB ile ilişkili kişilerin parti bürokrasilerinde ne kadar yer aldıklarına ilişkin elimizde bir çalışma yoktur. Parti üst yönetimlerinde TOBB bağlantılı vekillerin yer aldığını gösterebildiğimiz oranda Michels'in tespiti ile konumuzu ilişkilendirmek mümkün olabilecektir.

Buğra'nın (2010:69) ifadesiyle ulusal öğelerin denetiminde bir sanayi hareketinin geliştirilmesi hedefi 1908'de kurulan İttihat ve Terakki Hükümeti'nden beri bilinen bir politikaydı[11]. İzmir iktisat Kongresi'nde liberal temelli prensipler alınmış olsa da 29 ekonomik buhranı devletçi bir modele Türkiye'yi sürüklemiştir. İttihat ve Terakki'den beri var olan milli sermaye yaratma çabası bu dönem oldukça belirgindir. Milli sermaye/sermayedar yaratma politikası devletçi politikalardan uzaklaşma arzusunda olan dönemde de geçerli olmuştur. 1950 sonrası kurulan TOBB bu noktada korporatist bir örgüt olarak sermaye birikiminin sağlanmasında iktidarın önemli bir aracına dönüşürken, sermayenin de siyaseti şekillendirmede kullandığı bir araç haline gelmiştir.

Demokrat Parti ile birlikte ticaret rejiminin liberalleştiği ilan edilse de bu deneyim fazla sürmemiş, korumacı bir sisteme geri dönülmüştür (Buğra, 2010:181). 1958 yılına gelindiğinde Odalara iki önemli yetki tanınmıştır. Bunlardan ilki ithalat kotalarını dağıtma yetkisi ve ithal edilecek malların listesinin hazırlanmasıdır (Buğra, 2010:328). 1960 darbesi sonrası planlı ve ithal ikameci ekonomiye tam manası ile geçişle birlikte 1958'de odalara verilen yetkinin dönem dönem TOBB'dan alınması ve geri verilmesi bize TOBB' un sadece bir baskı grubu olarak düşünülen sanayi ve ticaret odaları bağlamında bir meslek örgütlenmesi olmadığının da işaretlerini vermektedir.

İthal edilecek malların ve kotalarının belirlenmesi açıkça hangi sektörün büyüyeceği hangi sektörün güdük kalacağını belirleme gücünü elinde tutma anlamına gelir. Bir başka bakış açısıyla bu uygulamanın hazır müşterili sektöre de risksiz ticaret yapma imkanı bulanların zenginleştiği bir sürece hizmet edeceği rahatlıkla görülebilir. Bu belirlemeler oldukça önemlidir. Görülmektedir ki Cumhuriyet Dönemi öncesinden beri var olan milli sermaye yahut özel sermaye birikimi yaratma isteğinin ilk ayağını iktidar oluştururken iş dünyası ayağını ise TOBB oluşturmaktadır.

Bu, iktidarın dolayısıyla siyasetin ekonomi ile nasıl bir ilişki kurduğunun ipuçlarını vermektedir. Örneğin Sabancı hayatını konu edinen çalışmasında bu konuyla ilgili ilginç bir örnek aktarmaktadır. Polyester elyafı üretmek için önceden izni olan Sabancı, Odalar birliği yöneticisi olmaktan ötürü sağladığı avantajla aynı malın üretimi için Koç grubunun izin almasını engellemiştir (Sabancı, 1985:117-121). Bu ilişkiler ağının yani TOBB'da örgütlenerek kotaları belirleme gücü ve yetkisini elinde tutanlar ile bu iktidarı elinde tutamayanlar arasında bir mücadele yaratacağı açıktır. Bu mücadelenin iktidarı elinde tutan siyasal partiye yakınlıktan geçmesi ise konumuz açısından oldukça önemlidir.

Açıkça görülmektedir ki aslında Osmanlı son döneminden itibaren yönelinen milli burjuvazi yaratmaya yönelik politikalar yasal ve anayasal bir hale getirilmiş, TOBB yönetimi sermaye grupları ile iktidar ve dolayısıyla siyasal partiler arasında aracı bir kurum haline dönüşmüştür. Burada demokrasi işleyişini zedeleyen ilişkiler ağının yasal olması ironiktir.

11 Aynı noktadan hareketle Boratav, yeni kurulan devletin geçmiş tarihinden ekonomi politikaları bağlamında bir kopuşa neden olmadığını dile getirir. 1923 sonrası "milli iktisat" okulunun Lozan antlaşması ile gümrük politikasına konan engellerle arka plana düştüğünü belirtir. Fakat aynı okulun devlet desteği ile yerli ve milli burjuvazi yetiştirilmesini kalkınma ve modernleşmenin temel mekanizması olarak gören yaklaşımının 1923 yılı sonrası iktisat politikalarına ve atmosferine tamamen damgasını vurmuştur (Boratav, 1989: 28-29).

Sistemin liberal demokrasi üzerine kurulmadığı korporatist bir zihniyete sahip olduğunun göstergesidir.

Bu sermaye grupları parti bürokrasisi arasındaki bağın kurulması ile birlikte düşünülmesi gereken bir diğer nokta siyasetin finansmanı konusu olmalıdır. İktidarın serbest piyasa ekonomisi içerisinde sermaye birikimini belirlemede bu denli etkili oluşu bizi bir diğer soruya yönlendirmektedir. Parti içi demokrasiyi de derinden olumsuz etkileyebilecek olan iş dünyası iktidar ilişkisinde TOBB'a ekonomik anlamda biçilen rol, siyasetin meşru olmayan finansmanı için bir alt yapı teşkil etmiş midir? Bu sorunun cevabını ararken Avcıoğlu'nun *Türkiye'nin Düzeni* isimli kitabındaki şu sözlere kulak vermek faydalı alacaktır:

Öte yandan lastik, çimento, demir vb. gibi büyük ihtiyaç maddelerinin tahsise tabi tutulması, DP'li tüccarlara karlı bir ticaret yolu açmıştır. İl ve ilçelerde her kademeden DP'li tüccar ve tüccar adayları, mal sıkıntısı ve karaborsadan, tahsisler yoluyla yararlanmışlardır. Particilik, karlı bir ticaret haline gelmiştir (Avcıoğlu, 2003:754).

1950 yılların sonundan itibaren ithal edilecek malların kotasının belirlenmesi ve tahsisi'nin TOBB'a bırakıldığı düşünüldüğünde siyasetin finansmanının bu mekanizma ile kirlenmemesi ihtimalini artırmaktadır. Siyasetin finansmanı konusunda iş dünyası ile etik olmayan bir bağın anayasal bir kurum olan TOBB üzerinden kurulmuş olması demokrasinin ideal çerçevede işleyişini aksatan bir mekanizma olarak görülebilir.

5. TOBB Yönetiminde Sermaye İçi Mücadele ve Siyasete Yansıması

Tuna (2009) TOBB üzerine yaptığı çalışmada sermaye içi mücadele ile TOBB'u değerlendirir. 1960'lar boyunca ticari sermaye ile tarımsal sermaye arasında bir çıkar çatışmasının yaşandığını ve dolayısıyla da bu çatışmanın TOBB içerisine yansıdığını dile getirir. Alkan da (1998a:44) çalışmasında TOBB yönetimi içerisindeki farklı çıkar gruplarının varlığına değinmektedir. Alkan, ana eksende ticari sermaye ile onlardan sonra gelen ve ithal ikameci politikalara bağlı olarak gelişen sanayiciler arasında bir çatışmanın varlığına işaret eder. Diğer taraftan ise birlik içerisinde çıkar perspektifine bağlı olarak farklı grupların varlıklarından bahsetmektedir. Bunlar sanayiciler içerisinde dışa açılmaya yönelik politika beklentisi olan büyük gruplarla küçük üreticiler ile yine büyük sanayiciler içerisinde dış pazara dönük üretim yapanlarla iç piyasaya çalışan gruplardır (Alkan, 1998a:44).

Bu sürecin TOBB'a yansıyan en önemli göstergesi kısmen yukarıda anlattığımız 1960'lı yılların sonunda Necmettin Erbakan'ın TOBB başkanlığına seçilme sürecinde görülmüştür (Tuna, 2009:323). Milli Nizam Partisi'nin (MNP) Türk siyasal hayatına katılımı Çakır'ın (2005:544-545) ilgili çalışmasında da ifade ettiği gibi genellikle "merkez sağ'ın dışladığı İslamcıların bağımsızlaşma süreci olarak görülür. Dayandığı sosyal tabana ilişkin vurgular oldukça zayıftır. Çakır'ın (2005) çalışmasında 1967 yılında Süleyman Demirel liderliğindeki AP içerisinde küçük bir azınlığın İslami motifleri ağır basan yeni bir arayış içerisine girdiklerini belirtir. Bu isimler, Kahramanmaraş senatörü A. Tevfik Paksu, Adana Milletvekili Hasan Aksay ve Rize Milletvekili Arif Hikmet Güner'dir. Onlara kısa süre sonra TOBB'da henüz sanayi dairesi başkanı olan Prof. Dr. Necmettin Erbakan da katılmıştır. Erbakan'ın TOBB genel

başkanlığından polis zoru ile alınmasının ardından1969 yılında genel seçimlere bir parti kurma çabası yetişmeyince bazı isimlerin sağ partilerden ya da bağımsız olarak seçimlere girmesine karar verilmiş, Necmettin Erbakan da Konya'dan bağımsız milletvekili olarak seçilerek meclise girmiştir. 1970 yılında ise Erbakan önderliğinde MNP kurulmuştur.

MNP'nin kuruluşunda merkez sağın İslami motifleri ağır basan kişileri dışladığı ve buradan hareketle İslamcıların bağımsız bir örgüt kurmaya yönelmiş olduğu tespiti gerçekliği kısmen yansıtmakla birlikte hadisenin anlaşılmasında eksik kalmaktadır. Olayın bütünü kavrayabilmek için MNP'nin siyaset sahnesine çıkışında sermaye gruplarının kendi içlerindeki mücadelenin de etkili olduğunu görmek ve bu ilişkiyi görebileceğimiz alanın TOBB olduğunu belirtmek gerekir.

1960'lı yıllar boyunca AP'nin iktidarda olduğu dönemde sanayici kesime yönelik ekonomi politikaları hoşnutsuzluğa yol açmış özellikle 933 sayılı yasa ile sanayicilere getirilen teşvikler ticaret odalarının tepkisine neden olmuştur (Alkan, 1998b:187-188). AP'nin sanayicileri özellikle Marmara Bölgesi sanayicilerini teşvike yönelik bir politika takip ettiği tüccar ve esnafın yani bir diğer ifade ile küçük sermayenin çıkarlarına uygun karar almadığı dile getirilmiştir. Hükümete ve dolayısıyla AP ye yöneltilen bu eleştirilere dayanarak Erbakan TOBB başkanlığını ele geçirmiştir (Demirel, 2004:54). Ancak görüşleri büyük sermayenin etkin olduğu İstanbul ve İzmir Ticaret Odaları'nın tepkilerine yol açmıştır. Erbakan'ın başkanlığı AP iktidarının Ticaret Bakanı tarafından tanınmamış bu önemli karar merkezinden uzaklaştırılarak AP yaptığı milletvekilliği adaylığı da veto edilmiştir (Sarıbay, 1985:98). 1969 genel seçimlerinde Konya'dan bağımsız aday olan Erbakan küçük girişimcinin tepkisini şu şekilde dile getirmiştir:

Ekonomik mekanizma büyük kent tüccarlarından yana işlemekte, Anadolu tüccarı, kendilerini üvey evlat olarak bilmektedir. İthalat kotalarından aslan payı üç dört kentin tüccarlarına ayrılmaktadır. Anadolu, bankalarında toplanan mevduatı, Anadolu halkı yatırmakta, ama bu para kredi şeklinde büyük kent tüccarlarına verilmektedir. Odalar Birliği tümüyle komprador-mason bir azınlığın vasıtası halinde çalışmaktadır. Koca teşkilat komprador ticaret ve sanayinin kontrolü altındadır. O halde önce idare heyetine girelim ve hizmete yarar bir hale getirelim dedik (Aktaran & Sarıbay, 1985:98).

Sarıbay'ın (1985:98) ileri sürdüğü gibi Türk toplumundaki sanayileşmeye bağlı olarak işlevsel bir keskinleşmenin sonucu olarak, Odalar Birliği içerisindeki bu mücadele bir siyasal parti olarak örgütlenmiştir.

6. Sonuç

TOBB Türkiye'de anayasal olarak meslek odalarının bir üst şemsiye organı olarak kurulmuştur. Bu hali ile büyük ve etkin bir baskı grubu olarak değerlendirilebilir. Fakat Türk siyasal hayatını ekonomi politik çerçevede değerlendirme hususunda farklı bir yere sahip olduğu belirtilmelidir. Bir farklı değişle Türk siyasi yaşamını ekonomi politik bir çerçevede okuyabilmemiz adına TOBB bize verimli bir alan sunmaktadır. TOBB üzerinden ekonomi politik ilişkileri okumamızda bir hususun altını çizmek gerekir. Liberalizm ve sosyalizm

dışında üçüncü bir yol vadeden sosyo-ekonomik boyutları içeren korporatizmi, TOBB'un ekonomi politik merkezli bir değerlendirmesinde göz önünde bulundurmak gerekir. Türkiye'nin sisteminin korporatist bir model olduğunu iddia edemeyiz fakat liberalizmin bireyciliğinin yaratacağı olumsuzluklara ve sosyalizmin sınıf bilincini güçlendirilmesi fikirlerine entelektüel bir cevap olarak çıkan korporatizm, Türkiye'nin ekonomi ve politik inşasını etkilemiştir. Bilindiği üzere ekonomik krizlerden beslenerek planlı bir ekonomik yapı önermesinin dışında bütünlüklü bir siyaset modeline sahip korporatist yaklaşım da meslek kuruluşları büyük bir öneme sahip olmuşlardır. Bu nedenledir ki meslek odalarının üst çatı yapısı olan TOBB korporatist etkilenmeler çerçevesinde anlaşılmalıdır.

Yukarıda bahsedildiği hali ile sıradan bir baskı grubu olmasının ötesinde ithal ikameci ekonomik programında ithalat kotalarının belirlenmesi hususunda olduğu gibi geniş yetkilerle donatılan TOBB, siyaset üzerinde etkili olmak isteyen sermaye gruplarının rekabet ettiği bir alan olmuştur. Diğer taraftan iktidarı elinde bulunduran yahut muhalefette kalan siyasi partiler ekonomik alanda geniş yetkilere sahip kurum üzerinde etkili olmak istemişlerdir. Bu çerçevede bu ilişkinin Türk demokrasi anlayışına olumsuz bir katkı yaptığı gerçeğini görmek gerekir. TOBB ile iktidarı elinde tutan merkez sağ partilerinin (DP ve AP) karşılıklı olarak birbirlerini etkileme girişiminin, siyasi partilerin devlet yönetiminde odalar birliğinden kadro devşirme fonksiyonun ötesine geçtiğinin işaretlerini TOBB üzerine yapılan farklı çalışmalar göstermektedir (Çavuşoğlu, 2009; 2011; Çavuşoğlu & Sezer , 2013). TOBB üzerinden siyasete devşirilen kadrolara bakıldığında merkez sağ partilerin yönetimlerinin ekonomik manada avantajlı bir elitin eline geçtiği görülebilmektedir. Gerçek manada demokrasinin işleyişini ortadan kaldıracağını iddia edemesek de bu durum iki farklı açıdan demokrasinin ideal çerçevede işleyişini olumsuz manada etkileyebilecektir. Bu olumsuzluklardan ilki farklı görüşlerin parlementoda yansıtılmasının önüne geçerek bir tür temsil krizine yol açma ihtimalidir. Diğer taraftan bahse mevzu siyasete adam devşirme mekanizması ekonomik olarak güçlü olmayanların parti içerisindeki etkinliklerini zayıflatarak, parti içi demokrasinin işleyişini olumsuz manada etkileyebilecektir.

Sermaye ile iktidara yakın siyasal partileri yakınlaştıran bu ilişki ağı siyasetin finansmanı konusunun kirli hale gelmesi için uygun zemin hazırlayabilecektir. Milli ekonomi anlayışı çerçevesinde sermaye birikimini sağlamaya yönelmiş iktidarın piyasaya yapacağı müdahaleler ile bazı sermaye gruplarını kayırması doğal olarak siyasetin finansmanını kirletecek bir zemine dönüşebilir. Türk siyasal hayatını partiler nezdinde yakından takip edenler için bu iki tespit yeni değildir. Burada vurgulanması gereken demokratik sisteme olumsuz etki eden sistemin korporatist bir anlayışla anayasal ve yasal bir kurum ve işleyiş olarak dizayn edilmiş olmasıdır.

1950-1980 dönemi içerisinde TOBB'un siyasi hayatla ilişkisini ele aldığımız bir dönem geçmişte de kalmış olsa da günümüz için çıkarabileceğimiz dersler vardır. Öncelikle anayasal bir zorunluluk olarak örgütlenen bir kuruma ekonominin düzenlenmesinde geniş yetkiler vermek demokrasinin hayat bulmasında önemli sorunlar çıkaracağı sürekli göz önünde bulundurulmalıdır. Siyasetin giderek teknikleştiği bir çağda paranın etkisinin ön plana çıktığı temsil krizlerinin zirve yaptığı uygulamalardan kaçınmak adına ekonomi ile ilgili kurumların yetkileri gözden geçirilmeli, geniş yetkiler verme usulü tercih edilmemelidir.

Kaynakça

Alkan, H. (1998). Türkiye'de iş adamı örgütleri ve devlet. *Birikim*, 114, 43-62.

Alkan, H. (1998). *Türkiye'de baskı grupları: Siyaset ve iş adamları örgütlenmeleri (Odalar-Tüsiad-Müsiad)* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Alpkaya, F. (2002). Bir 20. yüzyıl akımı: Sol Kemalizm. İçinde A. İnsel (ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Kemalizm* (ss.544-575). İstanbul: İletişim Yayınları.

Aslan, S. & Gül, C. (2004). Geçmişten günümüze Türkiye'de baskı grupları. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 5 (1), 85-100.

Avcıoğlu, D. (2003). *Türkiye'nin düzeni, dün bugün yarın*. 2. Baskı, İstanbul: Tekin Yayınevi.

Avunduk, Ü. (2011). 4. Genel kurul konuşması. *Başkanların genel kurul konuşmaları 1,* TOBB, 1953-1984 (123).

Bora, T. & Taşkın, Y. (2002). Sağ Kemalizm. İçinde A. İnsel (ed.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Kemalizm* (ss.528-545). 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Boratav, K. (1989). *Türkiye iktisat tarihi 1908-1985*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Buğra, A. (2010). *Devlet ve işadamları*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Cizre, Ü. (2002). *Muktedirlerin siyaseti, merkez sağ-ordu-İslamcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çakır, R. (2005). Milli görüş hareketi. İçinde Y. Aktay (der.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: İslamcılık* (ss. 544-575). 6. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çavuşoğlu, H. (2009). TOBB-siyaset ilişkisi açısından Erbakan'ın TOBB başkanlığı sürecinin değerlendirilmesi. *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 44-55.

Çavuşoğlu, H. (2011). Ali Coşkun'un TOBB başkanlığı döneminde TOBB siyaset ilişkisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 12(11), 51-61.

Çavuşoğlu, H. & Sezer, Ö. (2013). Fuat Milas'ın TOBB (Türkiye Odalar Borsalar Birliği) başkanlığı döneminde TOBB siyaset ilişkisi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 9(1), 167-193.

Çetin, H. (2014). *Siyaset bilimi*. Ankara: Orion yayınları.

Demirel, T. (2004). *Adalet partisi ideoloji ve politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Durmaz, N. (2008). Bir ideolog bir ideoloji: Recep Peker ve korporatizm. *Amme İdaresi Dergisi,* 41(2), 161-184.

Erdoğan, M. (2005). Türkiye'de anayasalar ve siyaset. Ankara: Liberte Yayınları.

Eser, B. & Yüksel, H. (2012). Korporatizm, faşizm ve solidarizm kavramları ekseninde erken cumhuriyet siyasası üzerine bir inceleme. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi,* 8(16), 181-200.

Hakyemez, Y. Ş. (2011). Anayasal demokrasi açısından kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları. İçinde A. Yayla, B. Şahin (der.), *Türkiye'de kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları sivil toplum ve demokrasi* (ss.47-85). Erişim Tarihi: 06.07.2016, http://www.liberal.org.tr/uploads/yuklemeler/Raporanametin.pdf

Kansu, A. (2002). Türkiye'de korporatist düşünce ve korporatizm uygulamaları. İçinde A. İnsel (der.), *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: Kemalizm* (ss.253-267). 2. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kılıçbay, A. (1994). *Ekonomi ve politika*.. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kışlalı, A. T. (2002). *Siyaset bilimi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Lipset, S. M. (2008). Robert Michels, demokrasi ve oligarşinin tunç kanunu. *Çalışma ve Toplum,* 19, 11-38.

Makal, A. (2002). Türkiye'de tek parti dönemi ve korporatizm tartışmaları. *Toplum ve Bilim,* 93, 173-199.

Öztan, G. G. (2007). Korporatizm: Özgürlükten yoksun bir üçüncü yol vaadi. İçinde H. B. Örs (der.), *Modern siyasal ideolojiler* (ss.515-537). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Parla, T. (2001). *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de korporatizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Parla, T. (1995). *Türkiye'nin siyasal rejimi 1980-1989*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sabancı, S. (1985). *İşte hayatım*. İstanbul: Aksoy Matbaacılık.

Sarıbay, A. Y. (1985). *Türkiye'de modernleşme din ve parti politikası, MSP örnek olayı*. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Saybaşılı, K. (1999). *Siyaset biliminde temel yaklaşımlar*. Ankara: Doruk Yayınları.

Yavuz, H. (2005). *Modernleşen müslümanlar: Nurcular, nakşiler, milli görüş ve AKP*. (Çev. A. Yıldız). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Yeni Şafak (2003). *Keşke 27 değil 127 olsaydı*. Erişim Tarihi: 22.08.2015, http://www.yenisafak.com/arsiv/2003/haziran/27/ekonomi.html

Yazıcı, S. (1997). *Türkiye'de askeri müdahalelerin anayasal etkileri*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Yılmaz, M. (2011). Türkiye'de tek parti yönetimi, mesleki temsil ve meslek kuruluşları. İçinde A. Yayla, B. Şahin (der.), *Türkiye'de kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları sivil toplum ve demokrasi* (ss.11-47). Erişim Tarihi: 06.07.2016, http://www.liberal.org.tr/uploads/yuklemeler/Raporanametin.pdf

TOBB (2020). *Org. Amacı ve yapısı*. Erişim Tarihi: 11.01.2020, http://www.tobb.org.tr/Sayfalar/AmaciveYapisi.php

Tuna, G. (2009). Birikim sürecinde TOBB'un tarihsel gelişim uğrakları. *Praksis,* 19, 303-336.